

**ПАНОРАМА
ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ**
НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 2

Рівне – 2008

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій:
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Вип. 2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Гон М.М.** – д. політ. н., в.о. професора, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
2. **Канцелярук Б.І.** – д. політ. н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
3. **Киридон А.М.** – д. іст. н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
4. **Круглашов А.М.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
5. **Макаренко Є.А.** – д. політ. н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
6. **Постоловський Р.М.** – к. іст. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Терешко Ю.М.** – к. іст. н., доцент, завідувач кафедри політології та соціології Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Тихомирова Є.Б.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету (заступник головного редактора).
9. **Троян С.С.** – д. іст. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету.
10. **Шеретюк В.М.** – к. іст. н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Ярош Б.О.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Відповідальний редактор – к. політ. н., доцент **Черній А.Л.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

Друкується за рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету. Протокол № 10 від 30 травня 2008 р.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів статей можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
Володимира Івановича КРИВКО**

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Троян С.С.	5	Особливості інтеграційних процесів на пострадянському просторі
Алієв М.М.	10	Політичні аспекти створення газового картелю
Герасимчук Т.Ф.	17	Європейські угоди та їх значення для країн ЦЄ на шляху інтеграції з ЄС
Шеретюк О.М.	28	Україна в євразійській політиці Росії

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Тихомирова С.Б.	36	Технології комунікації з громадськістю у діяльності Організації Північноатлантичного Договору (НАТО)
Наумов А.С.	42	Перше президентство Володимира Путіна в Росії: реформування органів державного управління та силових структур
Кириленко О.М.	51	Основні напрями гендерної політики в Україні
Санжаревський О.І., Чигир К.О.	59	Проблемні питання політичного дискурсу Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки щодо розміщення елементів ПРО в Європі
Хаврук І. А.	67	Референдум про реорганізацію СРСР (17 березня 1991 року) в Україні
Черній А.Л., Черній В.А.	75	Глобалізація і економічна інтеграція Болгарії на рубежі ХХ-ХХІ ст.
Климончук В.Й.	83	Формування критеріїв політичної свободи в процесі викладання політичних наук

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ

Гон М.М.	90	Етнополітичні суперечності та конфлікти в Західній Україні (1926-1939 рр.)
Киридон А.М.	98	Державно-конфесійні відносини 1920-х років та початку ХХІ століття: маркування проблеми
Монолатій І.С.	104	Етнічні спільноти, етнічні меншини та етнічні групи в політологічному дослідженні
Надольська В.В.	110	Волинь у складі Російської імперії: полонізація і русифікація
Надольський Й.Е.	118	Депортаційна політика як засіб встановлення радянської влади в західних областях України (1939-1941 рр.)
Швидюк С.М.	126	Українська меншина у Польщі перед викликом асиміляції: аналіз ситуації

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Байда Н.П.	136	Военно-політична доктрина республіки Білорусь: основні пріоритети
Липчук О.І.	143	Політико-правові аспекти державної етнополітики України
Мисан- Міляевич В.В.	149	До питання суб'єктності у міжнародному тероризмі
Мислюк Ю.В.	158	Опозиція як альтернативний простір здійснення політичної діяльності

РЕЦЕНЗІЇ

Наумов А.С.	165	Новий погляд на психологічний вимір сучасної політики
Алієв М.М.	168	Вплив західних теорій етнічності, нації та націоналізму на сучасну українську етнополітичну науку
Відомості про авторів	172	
Вимоги до оформлення статей	174	

контролю над газовими ресурсами всієї планети, де основну роль хоче відігравати власне Росія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Байков Н.М. Ставка сделана на газ // Независимая газета. – 2006. – 12 сентября. – http://www.ng.ru/energy/2006-09-12/9_stavka.html.
2. Война газопроводов. – http://newtimes.ru/magazine/issue_7/article_313.htm.
3. Ганжа А. Ресурсные войны: потребители наносят ответный удар // *ВОВРЕМЯ.info*. – Экспертный политический проект. – <http://www.vovremya.info/art/1199962908.html>.
4. Гончар М. Російська енергетична політика обриси експансії // Політика і Час. – 2007. – №2. – С. 9-15.
5. Григор'єв Л. Розмова про майбутній енергетичний діалог Росії та ЄС // Незалежний культурологічний часопис. – 2004. – №31. – С. 139-141.
6. Карп І.М. Нафтогазовий комплекс України // Вісник НАНУ. – 2006. – №2. – С.32-41.
7. Когтев Ю. Зачем нужна «газовая ОПЕК». Производители газа начнут с «координации действий» // *RusEnergy*. – <http://www.rusenergy.com/?page=articles&id=236>.
8. Корсунський С. Європейська енергетична політика // Політика і Час. – 2007. – №2. – С. 16-20.
9. Краснов М. НАТО объявило войну «Газпрому» // Газета.Ru. – 2007, 24 февраля. – http://www.gazeta.ru/2007/04/09/oa_236111.shtml.
10. Миловзоров А. Асимметричный ОПЕК Европе // *Утро.Ru*. – 2007. – №57. – <http://www.utro.ru/articles/2007/02/26/627859.shtml>.
11. Мосякин А. Газовой ОПЕК – быть! Россия поддерживает идею создания картеля // *Бизнес&Балтия*. – 2008. – 30 января. – <http://www.oilcapital.ru/archive/inopressa/118481/private/119070.shtml>.
12. Невідома Н. Роль та місце України на світовому ринку енергоносіїв // Україна – НАТО. – 2006. – №1. – С. 46-50.
13. Продан Ю. Енергетична безпека України: загрози та перспективи // Євроатлантикінформ. – 2006. – №5. – С. 20-24.
14. Созонський В.Г. Про невичерпність світових запасів нафти й газу // Слово Просвіти. – 2007. – №46. – С. 7.
15. Стогній Б. Енергетичні загрози та прогнози // Віче. – 2006. – №5/6. – С. 51-54.
16. Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. – <http://www.rg.ru/2003/10/07/energetika.htmlwww.mte.gov.ru/docs/32/103.html>.

УДК 94(4-191.2)“1989/2004”

Герасимчук Т.Ф.

ЄВРОПЕЙСЬКІ УГОДИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРАЇН ЦЄ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС

У статті проаналізовано зміст і значення Європейських угод для країн Центральної Європи в процесі їх інтеграції з ЄС. На основі системного підходу показано, що країни ЦЄ активно мобілізували свій потенціал для виконання

критеріїв членства, а політика ЄС у цілому дала імпульс розвитку процесів у напрямку ринкової трансформації та демократизації.

Gerasymchuk T. The European agreements and its meaning for the CE Countries in the processes of integration to the EU

In this article was analyzed matter and meaning the European Agreements for countries during period of its integration to the EU. On the basis of system method was showed that CE countries were actively promoted its potential for realization membership criteria. In general the EU policy gave an impulse for the development of processes in the direction of the market transition and democratization.

Звільнившись від комуністичних режимів в 1989-1990 рр., країни Центральної Європи (ЦЄ) поставили перед собою мету – демократія та ринкова економіка, й розпочали радикальні суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення. Здійснивши перехід до плюралістичної демократії й ринкової економіки, держави Центральної Європи з 1 травня 2004 р. офіційно повернулись до тієї суспільно-політичної та культурологічної ментальної системи, до якої вони завжди належали. Досвід країн ЦЄ заслуговує на вивчення, оскільки вони у порівняно короткий проміжок часу, в порівнянні з іншими постсоціалістичними країнами, завершили перехідний період і стали повноправними членами Європейського Союзу.

Комплексне дослідження трансформаційних процесів у країнах ЦЄ, зміни та реалізації їх зовнішньополітичного курсу на інтеграцію з ЄС, еволюції східної політики ЄС в умовах геополітичних змін на європейському континенті й посилення глобалізації світу має не лише важливе науково-теоретичне, але і практичне значення. Сьогодні слово “Європа” та його похідні набувають особливого звучання на теренах нової України, що відшукує свою цілісну європейську ідентичність. Хоча світ і перестав бути двополюсним – “соціально-економічний кордон” між східною й західною частинами континенту продовжує зберігатися. Західні кордони України і є лінією такого поділу. Вивчення й врахування демократичного досвіду країн ЦЄ, їх інтеграції до ЄС, поза всяким сумнівом, може бути корисним для України, яка нині впевнено торує власний шлях у світовій політиці, є вагомим геополітичним фактором міжнародного життя. Саме зараз понад усе важливо для нашої держави, її політичного керівництва знайти додаткові важелі, які могли б вплинути на поглиблення стосунків України з ЄС. Це ще раз підтверджує актуальність даної теми і свідчить про необхідність вивчення досвіду країн ЦЄ, наших найближчих західних сусідів і стратегічних партнерів.

Джерельна база та історіографія проблеми включає значний за науковим спектром і обсягом масив джерел і літератури, що в основному висвітлюють історію розвитку Європейського Союзу, підготовку інституційної реформи ЄС, трансформаційні процеси в країнах ЦЄ та їх інтеграцію з ЄС.

Безсумнівним елементом новизни наукової праці є дослідження ще неопублікованих і маловідомих науковому загалу нових документів і матеріалів з досліджуваної проблематики, в тому числі з архівів України, Росії, поточних архівів МЗС України, Польщі, Чехії, Словаччини; урядових документів і національних програм, що визначали стратегію розвитку країн ЦЄ; офіційних матеріалів й опублікованих документів з центрів документації Європейського

Союзу в Україні, Росії, Польщі. Особливу вагу мають статистичні й аналітичні матеріали.

У західній історіографії з дисертаційної проблематики фундаментальними є дослідження американського вченого, румуна за походженням, Марка Мареско, британського професора Тоді Філіпа, американського історика В.Тисменяну та інших. Чи не найбільшої ваги інтеграції країн ЦЄ до ЄС надають польські вчені-міжнародники. Фундаментальними дослідженнями з даної проблематики є праці Є.Клочовського, А.Маршалека, Гж.Колодка, Хелени Тендери-Влашук, А.Антошевського, Р.Хербута, З.Загурського та інших.

Важливе місце у вивченні даної проблематики займає російська історіографія. На увагу заслуговують праці Ю.Борка, В.Шемятенкова, О.Буторіної, А.Некіпелова, Е.Задорожнюк, Ю.Новопашина, Н.Коровіциної та інших.

Історичний екскурс у взаємини ЄС із країнами ЦЄ зробили у своїх працях і українські вчені С.Віднянський, Б.Г.Гуменюк, В.Литвин, А.Мартинів, І.Мельникова, О.Ковальова, І.Вовканич, О.Дергачов, Г.Зеленько, Є.Кіш, В.Копійка, Т.Шинкаренко, М.Кірсенко, І.Сюсько, В.Посельський, Д.Ткач та інші.

В умовах геополітичних змін на європейському континенті на початку 90-х років ХХ ст. були створені сприятливі умови для участі країн Центральної Європи у європейських інтеграційних процесах, не зважаючи на те, що вони на той час і економічно, і політично суттєво відрізнялись від країн-членів СЕС/ЄС. Крах світової соціалістичної системи спонукав держави центральноєвропейського регіону до пошуку нових економічних і політичних союзників. Будучи невеликими за площею (крім Польщі) та з низьким рівнем економічного розвитку, в умовах глобалізації центральноєвропейські країни не могли розраховувати на досягнення благополуччя поодиночки. Тому висловили бажання інтегруватися з ЄС, який динамічно розвивався й став для них центром притягання. Одним із перших важливих кроків, що дав старт інтеграції країн ЦЄ до ЄС, було підписання Європейських угод, або Угод про асоціацію.

Європейські угоди між СЕС / ЄС, з одного боку, та Польщею, Угорщиною, Чехословаччиною, з другого, були підписані 16 грудня 1991 р. Угоди отримали ще одну назву – “Угоди про асоціацію”, були укладені окремо з кожною країною. Переорієнтація економічних і торгівельних відносин країн ЦЄ на ринки СЕС / ЄС супроводжувалася вимогами встановлення більш тісних політичних стосунків, ніж просто фінансова й економічна підтримка з боку Європейських Співтовариств. Європейські угоди прийшли на зміну вже діючим Угодам про торгівлю й співробітництво з Угорщиною (1988 р.), Польщею (1989 р.), Чехословаччиною (1990 р.). На думку автора, відносини між країнами ЦЄ і СЕС у межах Угод про торгівлю й співробітництво можна розглядати як підготовчий етап інтеграції центральноєвропейських держав з ЄС.

Після поділу Чехословаччини з 1 січня 1993 р. Європейські угоди були підписані повторно 6 жовтня 1993 р., але вже з двома новими незалежними державами Чехією і Словаччиною [22]. Підписавши Європейські угоди, центральноєвропейські держави стали на складний шлях “повернення” до Європи. Розпочався новий етап у відносинах центральноєвропейських країн з країнами-членами ЄС.

Як зазначає відомий англійський дослідник Філіп Тоді, “відколи країни Східної Європи ставали більш демократичними, вони також набували право на вступ, незважаючи на те, що ці країни, так само, як Греція й Португалія, принесли

Співтовариству порівняно мало користі з позиції економічного зростання. Досвід попередніх розширень ЄС показує, що визначальним усе ж є політичний чинник”. Не зважаючи на значні фінансові витрати з союзного бюджету, “французи та німці, а іноді, навіть і англійці, все ж вважають, що гроші, витрачені на такі країни, як Іспанія, Португалія та Греція – добре витрачені гроші. Так само вони можуть поставитись і до Чеської Республіки, і до Угорщини, і до Польщі, і до Словаччини... Щодалі демократії Західної Європи зможуть поширити свій вплив, так само, як і свою економічну систему, то безпечніше вони почуватимуться”. І це “цілковито відповідатиме первинним політичним цілям батьків-засновників ЄОВС (Жан Монне (Франція), Конрад Аденауер (Німеччина), Поль-Анрі Спаак (Бельгія), Алчідо Де Гаспері (Італія)).

У 1990-х роках почала реалізовуватись одна з головних політичних цілей Європейського Співтовариства – забезпечити в державах Східної Європи розвиток життєздатної форми парламентської демократії, котра назавжди замінить комуністичний тоталітаризм, якого вони щойно позбулися” [13, с. 42-43].

Європейські угоди з усіма країнами мали приблизно однакову структуру й зміст. Вони включали загальні принципи (розділ 1); положення про політичний діалог (розділ 2); вільний рух товарів, переміщення людей, послуг і капіталу (розділ 3 – 5); економічне, культурне та фінансове співробітництво (розділ 6 – 8); прикінцеві положення (розділ 9) і додатки. Угоди встановлювали десятирічний перехідний період, протягом якого встановлювалась зона вільної торгівлі промисловими товарами. У відповідності з Угодами торгівля промисловими товарами звільнялася від будь-яких кількісних обмежень, а на протязі п'яти років – від митних зборів. Угоди також запроваджували правила ЄС щодо торгівлі сільськогосподарською продукцією [19; 20; 21; 22]. Після ратифікації країнами ЦЄ та країнами-членами ЄС, Європейські угоди набули чинності: з Польщею, Угорщиною – з лютого 1994 р., з Чехією, Словаччиною – з лютого 1995 р.* Після ратифікації Угод, країни ЦЄ одні з найперших подали офіційні заявки на вступ до ЄС: Угорщина – 31 березня 1994 р., Польща – 5 квітня 1994 р., Словаччина – 27 червня 1995 р., Чехія – 17 січня 1996 р. і отримали статус асоційованих членів. На даному етапі першочерговим завданням був політичний діалог – і це складало основу для співпраці [24, с. 7]. Подання заявок на вступ і набуття статусу асоційованого членства було важливим кроком як для країн ЦЄ, так і для ЄС у становленні багатосторонніх відносин і у формуванні зовнішньополітичної стратегії.

Таким чином, з підписанням Європейських угод і набуттям країнами ЦЄ статусу асоційованих членів було започатковано процес приєднання Польщі, Угорщини, Чехії й Словаччини (а також інших асоційованих країн) до ЄС. Попереду був тривалий і складний шлях як для країн ЦЄ, так і для самого ЄС. Підписання Угод було важливим, добре продуманим кроком з обох сторін і відбулося для країн ЦЄ в той період, коли вони особливо потребували підтримки та допомоги.

Країни ЦЄ отримали в спадок від соціалістичного минулого величезне й неймовірно малоефективне “соціалістичне господарство благополуччя”, що характеризувалось високим рівнем бюджетних витрат. У такій ситуації ринкові реформи не тільки не дозволяли збільшити масштаби перерозподілу прибутку через державний бюджет, але категорично вимагали його обмеження. Невдовзі

* У зв'язку з поділом Чехо-Словаччини Європейські угоди підписувалися повторно вже окремо з Чехією й Словаччиною, відповідно й ратифікація відбулася пізніше.

з'явилося прикре усвідомлення того, що “за одну добу зцілитися неможливо”. Колишніх постсоціалістичних країн попереду чекали десятиріччя “болісної реорганізації на шляху до сильної ринкової економіки” [8, с. 1163]. Так, наприклад, за 1991 р. у порівнянні з 1990 р. зафіксовано падіння ВВП у Польщі на 7%, в Угорщині – 11,9%, у Чехії – 14,2%, у Словаччині – 14,5%. Зростання ВВП у Польщі відбувається з 1992 р., а в Угорщині, Чехії й Словаччині – лише з 1994 р. На початку 1990-х років розрив у економічному розвитку між західноєвропейськими державами та країнами ЦЄ був досить значним. Хоча і в неоднаковій мірі, але відставали країни ЦЄ від країн-членів ЄС за розмірами національного доходу на душу населення, по продуктивності праці та життєвому рівні. Про це свідчать такі дані: на 1989 р. країни ЦЄ відставали від західноєвропейських держав по виробництву ВВП на 15 – 30%. Наприклад, від ФРН Польща відставала на 16,09%, Угорщина – на 25%, Чехословаччина майже на 30% [7, с. 28]. Відставання зберігалось протягом усього трансформаційного періоду, а в перші роки навіть збільшувалось.

Особливо суттєвим було відставання в галузі комп'ютерних технологій, механізації (роботизації) та біотехнологіях. У сільському господарстві Польщі та Чехо-Словаччини, окрім Угорщини, також були відсутні новітні технології. Зрозуміло, що посткомуністичні країни покладали на Європейські угоди великі сподівання і поставили собі за мету досягнути західноєвропейських життєвих норм і стандартів. У всіх суспільствах загальною тенденцією була “шалена гонитва за західними моделями швидкого переходу до демократії” [11, с. 258]. Мабуть, не дарма на рубежі 1980-х – 1990-х років дані соціологічних опитувань показують, що населення центральноєвропейських країн вбачало в інтеграції з ЄС більше переваг, аніж недоліків [10, с. 112-114].

Європейські угоди були підписані тоді, коли в країнах ЦЄ була легітимізована нова політична система. Перехід до плюралістичної демократії сприяв поглибленню політичного діалогу країн ЦЄ з країнами-членами ЄЕС / ЄС. Адже співпраця була можлива тільки за умови демократизації суспільно-політичного життя й переходу до ринкових методів господарювання. “Декомунізація виявилась тяжкою проблемою для всіх посткомуністичних країн. Не можна було остаточно відмовитись від наявних на той час законів. Не можна було позбутись комуністичної номенклатури, що в нових умовах заявляла про довічну відданість демократії” [8, с. 1163]. Основні напрямки, шляхи, методи та етапи перетворень на період ратифікації Європейських угод визначали прийняті плани та програми ринкової трансформації. Доречно згадати “план Бальцеровича” (Польща, 1989 р.), “план Клауса” (Чехословаччина, 1990 р.), “план Купи” (Угорщина, 1990 р.). Програми реформування економіки відіграли важливу роль у процесі демократизації, що розпочалися після політичного перелому, сприяли поглибленню політичного діалогу. Саме ці програми впливали на формування стартової, або “надзвичайної” політики, що визначала під впливом зовнішніх умов напрямки й темпи економічних реформ і процесів демократизації. Реформування економіки проходило по шляху особливо широкої лібералізації. Це було пов'язано з тим, що економіка мала не тільки не ринковий характер, а й координувалась повністю, або переважно, за допомогою директивно-розподільчого механізму (державного плану).

У перші роки трансформації в Польщі та Чехо-Словаччині в основі реалізації вищезгаданих програм були радикальні реформи (практика “шокової терапії”), а в

Угорщині – поступові реформи. Вибір між “градуалістським” (поступовим розвитком) і радикальним підходом залежав від стартових умов і рівня економічного розвитку; тривалості існування комуністичного режиму й командної системи в економіці; долі приватного сектора в національній економіці; масштабів структурних диспропорцій і рівня милітаризації; відкритості економіки й суспільства для західноєвропейських держав; наявності природних ресурсів, які можна експортувати; наявності чи відсутності досвіду проведення ринкових реформ при соціалістичному господарюванні; рівня політичної лібералізації та демократизації до падіння соціалістичної системи; наявності антикомуністичних рухів і рухів за незалежність у минулому; етнічної однорідності чи неоднорідності; рівня державного управління та законодавчої системи; наявності сильних профспілок [3, с. 69]. Окрім того, на перехід до ринку вплив мали політичні тенденції, які в значній мірі залежали від стартових суспільно-політичних умов.

У Польщі й Чехо-Словаччині радикальні економічні програми були справою урядів, які були представлені новими політичними силами (прем'єр Польщі – Т.Мазовецький, Чехо-Словаччини – М.Чалфа). Реформування економіки Угорщини відбувалося дещо за іншим сценарієм як у Польщі, Чехії й Словаччині. Так уряд М.Немета (1989-1990 рр.) розробив антикризову програму, що включала основні напрямки економічної реформи. Ця програма лягла в основу “Програми національного відновлення” [16], прийнятої правоконсервативним урядом Угорщини у вересні 1990 р. і “Програми перебудови угорської економіки” (Стабілізація й конвертованість) [15], прийнятої у квітні 1990 р. Вибір шляху поступових змін у певній мірі був результатом продуманої політики, і в деякій мірі – результатом досвіду економічних реформ попередніх десятиліть. Насамперед, це було пов'язано з тим, що угорці наприкінці 1980-х років уже мали “досить розвинений ринковий потенціал, сформований ще з соціалістичних часів” [12, с. 224]. Цікаво, що в більшості спеціальних джерел угорський досвід останнього десятиліття приводиться як протиставлення трансформаційним процесам, що здійснювались радикальними мірама, і який трактується як “градуалістська поступова трансформація в галузі економіки” [14, с. 115]. Більш м'який у порівнянні з іншими країнами перехід до системних змін в Угорщині пояснюється не свідомою орієнтацією на поступові (градуалістські) методи, а тим, що тут просто не було необхідності в шокових методах, оскільки попередні реформи у країні вже була досягнута достатня внутрішня фінансова збалансованість. Такий поступовий характер реформ в Угорщині був можливий завдяки реформі 1968 р., що має історичне значення, так як продемонструвала всьому світу, і перш за все сусіднім, колишнім соціалістичним країнам, що економікою можна успішно управляти не тільки планово-централізованими, а й ринковими (раціональними) методами. Більше того, ринкові методи господарювання виявились значно ефективнішими. Протягом 1970 – 1980-х рр. в економіці впроваджувались ринкові відносини при збереженні соціалістичного суспільного ладу. Я.Кадару в Угорщині вдалося в деякій мірі пом'якшити жорстку, суворо централізовану командно-адміністративну систему як у сфері економіки, так і в політичній сфері. Його соціалізм являв “лібералізовану модель авторитарного режиму” [4, с. 55]. Не дарма Угорщину тоді називали “вільний барак соціалістичного табору” [9, с. 702]. Реформа 1968 р. в Угорщині стала міцним підґрунтям для наступного переходу до ринкової трансформації у 1990-х роках. Це вплинуло на темпи та глибину трансформаційних процесів, адже це був досвід, який визначався конкретними економічними результатами.

Вищезгадані події вказують на те, що політичний діалог з країнами ЦЄ став можливим тільки з початком трансформаційних процесів, які проходили досить активно в період підписання й ратифікації Європейських Угод. Цілком зрозуміло, що бажання країн ЦЄ приєднатись до західноєвропейських інтеграційних процесів знайшло підтримку (ідеологічну, політичну, моральну і, що немаловажно, фінансову) в інституційних структурах ЄС. Невипадково тодішній голова Європейської Комісії Ж.Сантер розцінював назриваюче розширення не інакше як “велику подію в європейській інтеграції”, “чудовий подарунок, який ми підносимо самі собі, країнам, що приєднуються, а також світові в цілому” [5, с. 22-23]. Це відкрило нові перспективи як для центральноєвропейських країн (дало суттєву підтримку їх економіки на переломному етапі), так і для країн ЄС (було стратегічно важливим). Підписання Європейських угод майже співпало в часі з внутрішньою розбудовою самого ЄС. 2 лютого 1992 р. підписано Маастрихтський договір, що знаменувало народження Європейського Союзу й початок нового етапу європейської інтеграції у напрямку розбудови політичного, економічного й валютного союзу західноєвропейських країн.

Європейські угоди сприяли запровадженню механізму асоційованого членства, що було закладено ст. 310 консолідованих угод про ЄС [2]. Асоційоване членство уповноважувало Союз гарантувати виконання зобов'язань щодо країн-членів в усіх галузях, які охоплені Європейськими угодами. Важливим напрямком Європейських угод було політичне співробітництво, першим кроком якого визначено політичний діалог, що передбачав регулярні самміти, зустрічі на урядовому рівні і т.д. Слід зазначити, що в період ратифікації Європейських угод (Польща, Угорщина – 1992-1994 рр., Чехія, Словаччина – 1993-1995 рр.) важливою на шляху політичного співробітництва була офіційна зустріч міністрів закордонних справ країн ЦЄ та всіх країн-членів ЄС, що відбулась 5 жовтня 1992 р. у Люксембурзі. Переговори завершилися прийняттям Спільної декларації, яка доповнювала Європейські угоди та в якій наголошувалося, що Європейські угоди “сприяють інтеграції країн ЦЄ в ЄС, а політичний діалог у формі консультацій сприяє зближенню позицій держав і підвищенню рівня безпеки й стабільності в Європі” [23].

Сторони одногослосно висловились за покращення доступу товарів із країн ЦЄ на Спільний європейський ринок. Це згодом стало реальною допомогою в процесі трансформації національних економік країн ЦЄ. Крім того, було зазначено, що процес наближення законодавства центральноєвропейських держав до правових норм і стандартів ЄС відіграє дедалі важливішу роль у реалізації стратегії інтеграції. Однак бажання лідерів країн ЦЄ, які приймали участь у переговорах, не знайшло підтримки щодо включення в Спільну декларацію чітко визначених часових меж приєднання до ЄС. Але, не дивлячись на це, обидві сторони підтвердили свої позиції стосовно того, що реалізація Європейських угод допоможе країнам ЦЄ досягнути кінцевої мети: повноправного членства в ЄС. При цьому ЄС задекларував свою готовність надавати країнам ЦЄ допомогу в процесі підготовки до вступу. Зрозуміло, що така політична заява не містила юридичних зобов'язань з боку ЄС і мала лише психологічне значення для країн ЦЄ. Автор погоджується з думкою українського вченого В.Копійки, який стверджує, що “на даному етапі відносини ЄС з новими демократичними країнами ЦЄ характеризувалися більше геополітичними інтересами країн ЄС, що виявлялося в бажанні зберегти політичну та економічну рівновагу в регіоні” [6, с. 342].

Положення Угод і встановлення десятирічного перехідного періоду, протягом якого створювалася зона вільної торгівлі промисловими товарами, мало важливе значення для трансформації економіки центральноєвропейських країн і було одним з основних досягнень Європейських угод на даному етапі. Зазначимо, що “економічні розділи” даних угод і їх розділи про торгівлю почали діяти з 1 березня 1992 р. Окрім того, утворення зони вільної торгівлі між країнами ЦЄ доповнювалося ще й Центральноєвропейською угодою про вільну торгівлю (Угода про CEFTA), яка підписана невдовзі після Європейських угод, 21 грудня 1991 р. [17]. Таким чином, це дозволяло вирішувати питання збуту товарів як з боку країн ЦЄ, так і з боку ЄС і відповідно стимулювало експортно-імпорتنі операції.

Разом з тим, були і певні суперечності, які робили неможливим виконання всіх положень Європейських угод. Не дивлячись на те, що Угоди включають розділ “Свобода пересування робочої сили, заняття економічною діяльністю та надання послуг”, в дійсності вони не гарантували істинної свободи переміщення громадян країн ЦЄ в межах Союзу. Так, наприклад, в Угоді “Польща – ЄС” ст. 37 закріплено вимогу, що забороняє дискримінацію за національною ознакою легально зайнятих польських робітників на території країн-членів ЄС. Однак Угода включає додаток, у відповідності з яким захист здійснюється за нормами національного права країн-членів ЄС [21]. Такі додатки суттєво знижували дієвість Європейських Угод, оскільки національні норми, як правило, менш ліберальні в порівнянні з відповідними нормами й стандартами ЄС. Аналогічно право на заняття економічною діяльністю також віддано на відкуп країнам-членам і вирішується на основі національних норм і процедур, більш обмежувачих, як відповідні положення законодавства Союзу.

Про такі ж суперечності свідчить також і те, що в Спільній декларації, яка доповнила Європейські угоди, країнам-членам ЄС надавалось право вводити візові обмеження на в'їзд громадян з тієї чи іншої країни-кандидата ЦЄ з метою реалізації права на створення підприємства і подальшу реалізацію себе як економічного суб'єкта. І хоча Комісія дозволила деякі поступки щодо країн ЦЄ, експерти вважали, що “доцільно було б віддати реалізацію положень Європейських угод про свободу економічної діяльності під контроль не національних систем країн-членів, а Рад по асоціації. На думку експертів, таке вільне та обумовлене контекстом тлумачення Європейських угод суперечить самому духу та цілям цих документів” [18, р. 1-3]. Про це свідчить сам характер Угод, де зазначено, що вони повинні створювати так звані “привілейовані зв'язки”. Тим не менше, як показала практика, ряд позицій, які закріплені в Угодах (такі як антидемпінгові процедури), або навпаки не відображені, чи недостатньо чітко відображені (такі як участь країн-кандидатів у спільних економічних акціях і програмах Співтовариства, питання розширення доступу товарів з країн ЦЄ на Спільний європейський ринок тощо), знижують значимість та ефективність Європейських угод – як основного інструмента співробітництва й підготовки країн ЦЄ до вступу в ЄС.

Постає питання: чому допускалась така невідповідність між документами, які фактично доповнювали Європейські угоди і не повинні були суперечити їм? Це можна пояснити тим, що при підписанні Європейських угод питання про приєднання центральноєвропейських країн до ЄС серйозно не ставилось, не було чітко визначеної стратегії. Разом з тим, не варто недооцінювати той вплив, який мали Європейські угоди на трансформаційні процеси в країнах ЦЄ. Важливо, що

дані Угоди сприяли, в тій чи іншій мірі, вирішенню завдань підготовки країн ЦЄ до вступу в ЄС і свідчили, що це може стати реальністю за певних обставин:

- по-перше, перехід від Угод про торгівлю й співробітництво до відносин асоціації завдяки Європейським угодам був важливим сигналом про те, що ЄС відкривається для країн ЦЄ;
- по-друге, введення на основі Угод положень, принципів та механізмів правил просування асоційованих країн до європейської зони вільної торгівлі;
- по-третє, політичне співробітництво, передбачене Угодами, дозволяло наблизити позиції країн ЦЄ та ЄС з питань зовнішньої політики й політики безпеки.

Можна констатувати, що для ЄС включення в рамки політики цієї правової норми стало важливим кроком у формуванні “східної стратегії” ЄС. Для країн ЦЄ Угодами було окреслено шляхи інтеграції до ЄС. Сам факт їх підписання й ратифікації свідчив, з одного боку, про визнання країнами-членами ЄС важливості політичних і економічних змін, що відбулись в країнах ЦЄ, а з іншого – підтверджував визнання зміни зовнішньополітичного курсу країнами ЦЄ. Угоди стали зразком для підписання аналогічних Угод і з іншими країнами регіону ЦЄ.

Таким чином, з прийняттям Європейських угод країни ЦЄ зробили важливий крок, який додавав їм оптимізму й свідчив про можливість у перспективі “повернутись до Європи”. А перед ЄС постала проблема стратегічного характеру: підготувати й провести розширення таким чином, щоб це не вплинуло негативно на поглиблення інтеграційного процесу. За таких умов для Союзу ще більш актуальним стало завдання реформування його інститутів, які виконували функцію прийняття рішень і контролю за їх виконанням. Також постали проблеми організаційного характеру: необхідно було розробити програми підготовки країн ЦЄ до вступу, створити механізми для реалізації цих програм тощо. Найбільш вагомими пропозиціями стосувались політичних відносин. З метою формування Європейського політичного простору Союз повинен був сприяти поглибленню інституційних відносин, що передбачало регулярні саміти Європейської Ради за участю країн ЦЄ та діалог у межах Європейської Комісії.

У країнах ЦЄ були створені спеціальні інтеграційні інститути. При президентові були створені Відділи європейської інтеграції, як дорадчий орган президента з питань євроінтеграції. В уряді функціонували Комітети європейської інтеграції, що підпорядковувались прем’єр-міністрам, виробляли й координували політику інтеграції своїх країн до ЄС. З початком переговорного процесу були створені Національні Ради, як форма діалогу уряду з різними структурами і політичними силами. Національна Рада підпорядковувалась Комітетові європейської інтеграції. Реалізація основних завдань Комітетів інтеграції здійснювалась через таку структуру, як Уряд Комітету інтеграції. Його завданням було програмування й координація основних дій по адаптації національного законодавства до європейського права, а також контроль за використанням коштів, які надходили від міжнародних фінансових інститутів і фондів, а також через програми допомоги ЄС. Окрім того, були створені й Центри європейської інформації, основним завданням яких було надання достовірної інформації про функціонування ЄС та про інтеграцію асоційованих країн до ЄС [25, s. 64-65]. Діяльність цих структур об’єднувала спільна мета: курс на інтеграцію до ЄС.

7 березня 1994 р. у Брюсселі відбулось урочисте відкриття засідання Ради Асоціації ЄС – Польща й Ради Асоціації ЄС – Угорщина, скликаних на основі

Європейських угод. Це було перше засідання нового змішаного органу прийняття рішень, в межах якого обговорювались політичні та економічні аспекти взаємовідносин. Країнам ЦЄ було запропоновано подати заявки на вступ до ЄС. Було покладено початок процесу розвитку зовнішньополітичних відносин цих країн з ЄС. Через місяць, відповідно 31 березня – Угорщина, а 5 квітня – Польща подали офіційні заявки на вступ до ЄС. Словаччина подала запит на вступ 27 червня 1995 р., а Чехія – 17 січня 1996 р. Після подання заявок країнами ЦЄ відносини з ЄС вступили в нову фазу – підготовка до вступу. Підготовка до вступу з боку ЄС визначалась “копєнгаєнськими критеріями” членства, що слугували програмою дій для урядів країн ЦЄ.

Результатом аналізу даної проблеми є такі висновки:

1. З підписанням Європейських угод у грудні 1991 р. розпочався перший етап у розвитку відносин між ЄС та країнами ЦЄ, було дано старт у приєднанні країн ЦЄ до ЄС. Членство в ЄС було стратегічною метою Польщі, Угорщини, Чехії й Словаччини. З самого початку налагодження двосторонніх відносин країн ЦЄ з країнами-членами ЄС акцент робився на поглиблення політичного діалогу та допомогу, як одне з головних завдань на шляху до повноправного членства в ЄС. Країни-члени ЄС гарантували асоційованим країнам ЦЄ безпеку, створення умов для відродження їх економіки, впровадження нових технологій, збереження культурних і національних цінностей. Угоди розширили європейський економічний простір, як нову інтеграційну зону на континенті. Водночас після прийняття Європейських угод постали важливі завдання і для самого ЄС. Стало зрозуміло, що розширення інтеграційних процесів неможливе без їх поглиблення, тобто необхідно було просуватись вперед у питаннях реформування інститутів ЄС і одночасно сприяти реформам у країнах ЦЄ.
2. Європейські угоди були новими формами договірних відносин, що покликані служити інструментом спільної зовнішньої політики ЄЕС / ЄС стосовно країн ЦЄ. З самого початку налагодження двосторонніх відносин країн ЦЄ з країнами-членами ЄС акцент робився на поглиблення політичного діалогу та допомогу, як одне з головних завдань на шляху до повноправного членства в ЄС.
3. Угоди розширили європейський економічний простір, як нову інтеграційну зону на континенті. Було відкрито шлях для приєднання країн ЦЄ до ЄС. Водночас після прийняття Європейських угод стало зрозуміло, що розширення інтеграційних процесів неможливе без їх поглиблення, тобто потрібно було одночасно рухатись вперед як у питаннях реформування інститутів ЄС, так і сприяння реформам у країнах ЦЄ.
4. Характер і темпи економічного розвитку Польщі, Угорщини, Чехії показують, що ці країни активно мобілізували свій потенціал для виконання критеріїв членства, а політика ЄС у цілому дала імпульс розвитку процесів у напрямку ринкової трансформації та демократизації суспільства. Не зважаючи на ті проблеми й труднощі, що виникли на етапі розширення на Схід, Європейський Союз реалізував масштабні проекти, спрямовані на подальше поглиблення й розширення інтеграції.
5. Досвід країн ЦЄ є важливим для України, оскільки наша держава перебуває на початковому етапі співпраці з ЄС, важливим і бажаним кроком якого є підписання нової рамкової угоди з ЄС, що дала б можливість набути статусу асоційованого члена Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Государственный архив Российской Федерации, ф. 89, оп. 9. – № 62.П. 75/У. О событиях в Восточной Европе и позиции СССР. – 2.01.1990 г. – Арк. 103-105.
2. Договоры об учреждении Европейских Сообществ. Документы Европейского Союза. Т. I. – М., 1994. – 423 с.
3. Евстегнеев Р.Н. Десять лет экономических реформ в странах Центральной и Восточной Европы // Россия и современный мир. – М.: ИНИОН РАН, 2003. – № 2 (39). – 279 с. – С. 68-83.
4. Желицки Б.Й. Многопартийность и политическая панорама в современной Венгрии // Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов. Отв. ред. Зудинов Ю.Ф. – М., 1997. – С. 55-94.
5. Иванов И. Расширение Евросоюза: сценарий, проблемы, последствия // МЭиМО. – 1998. - №9. – С. 22-33.
6. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. – К.: "Ін Юре", 2001. – 448 с.
7. Кривогуз И.М. Крушение "реального социализма" в Европе и судьбы освободившихся народов. – М., 2001. – 198 с.
8. Норман Дейвіс. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Тарашук. – К.: Основи, 2000. – 1463 с.
9. Сорока М. Європейські екзамени Угорщини і їхнє відлуння в Україні // Україна дипломатична. Науковий щорічник. – Випуск четвертий. – К., 2004. – С. 699-713.
10. Стрільчук Н., Стрільчук Р. Польща і європейська інтеграція // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. – 1999. – №5. – С. 112-114.
11. Тисменяну В. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела. Пер. з англ. – К.: Мегатайт, 2003. – 336 с.
12. Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. – К.: МАУП, 2004. – 480 с.
13. Тоді Філіп. Нарис історії Європейського Союзу. Переклад з англ. М.Марченко. – К.: "К.І.С.", 2001. – 136 с.
14. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века / За ред. Некипелова А.Д.: В 3 т. – Т. 3. Трансформации 90-х годов. Ч.2. – М.: Наука, 2002. – 464 с.
15. A magyar gazdaság átalának és fejlődésének programja. Stabilizáció és konvertibilitás. – Бр., 1991. – <http://www.gov.hu>
16. A nemzeti megújulás programja. – Бр., 1989. – <http://www.gov.hu>
17. Central European Free Trade Agreement concluded by the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic. – January-February 1994. – Vol. 30, № 1 – <http://www.ceinet.org.html>
18. European Union activities countries of Central and Eastern Europe in the first half pt 1996. – Europe Documents, 1996. – N 2001. – 3 p.
19. European Agreement between the EU and the Czech Republic. – <http://europa.eu.int/celex>
20. European Agreement between the EU and the Republic of Hungary. – <http://europa.eu.int/celex>
21. European Agreement between the EU and the Republic of Poland. – <http://europa.eu.int/celex>
22. European Agreement between the EU and the Slovak Republic. – <http://europa.eu.int/celex>
23. Joint Statement by the Foreign Ministers of the European Community and the Visegrad countries. Bull. EC. – 1992. – N 10. – 36 p.
24. Maresceau Mark. Enlarging the European Union. Relations between the EU and Central and Eastern Europe. – European institute, University of Ghent. – Longman, London and New York, 1997. – 403 p.
25. Mike M. Pol / Unia Europejska / Tylko fakty. - Wydawnictwa Edukacyjne. – Kraków, 2003. - 96 s.
26. Polityka społeczna okresu transformacji: Koncepcje, środki, instytucje i instrumenty // Dekada polskiej polityki społecznej: od przelomu do końca wieku. – W-wa, 2000. – S. 87-208.
27. Polityka zagraniczna RP 1989 – 2002 / red. Naukowa Roman Kuźniar, Krzysztof Szczepanik. – W -wa: Wydawnictwo ASKON, Fundacja Studiów Międzynarodowych, 2002. – 494 s.
28. Polityka Unii Europejskiej wobec Europy Śródkowej / Beata Pionka Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellonskiego, cop. 2003. – 120 s.
29. Tendera-Właszczuk Helena. Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód. Polska na tle innych krajów. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2001. – 277 s.
30. Zagórski Z. Społeczństwo transformacyjne. Klasy i warstwy Polski postkomunistycznej. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. – 136 s.
31. Zagórski Z. Strukturalne bariery transformacji i integracji a społeczeństwo Polski. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1996. – 196 s.

УДК 327 (470+571)+(477)

Шеретюк О. М.

УКРАЇНА В ЄВРАЗИЙСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЇ

У статті досліджується геополітична доктрина сучасного російського євразійства, її основні політичні принципи і місце, яке відводиться в ній Україні. Аналізуються українсько-російські відносини в контексті даної доктрини, починаючи з 1991 року, з моменту проголошення незалежності нашої держави. Доведено, що в Росії домінує імперська політика і прагнення за всяку ціну відновити статус наддержави. А для досягнення цієї мети Росії необхідно утримати Україну у сфері свого геополітичного впливу.

Sheretyuk O. Ukraine in the evrazian policy of Russian.

In the article the geopolitical doctrine of modern Russian evraziystva, its basic political principles and place, is explored which is taken in it's to Ukraine. The ukrainian-russian relations in the context of the given doctrine are analysed, beginning since a 1991 year, from the moment of proclamation of independence of our state. It is proved, that an imperial policy and aspiration at any cost to pick up status of nadderzhavy are dominated. And for achievement of this purpose Russia has to hold back Ukraine in the sphere of geopolitical influence.

Наукове видання

**ПАНОРАМА
ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ**

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Відповідальний за випуск – *Шеретюк В.М.*
Відповідальний редактор – *Черній А.Л.*
Комп'ютерна верстка та макет – *Третьяк О.Ю.*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.

Підписано до друку 28.05.2008 р. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк ізографічний. Умовин. друк. арк. 13,9.
Наклад 100 прим. Зам. №52/1.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету